

PRIKAZI KNJIGA I ČASOPISA

Major L. F. Elis: VOJNA ISTORIJA DRUGOG SVETSKOG RATA — OPERACIJE U FRANCUSKOJ I FLANDRIJI 1939—1940

Denkerska operacija, kao završna faza prve etape nemačkog prodiranja na Zapad, besumnje zauzima posebno mesto u istoriji Drugog svetskog rata. Ona predstavlja izvanredan primer sadejstva sva tri vida oružane sile, koje je u prošlom ratu, i pored ogromne nemačke nadmoćnosti, dovelo do prvog savezničkog uspeha. Međutim, i do danas su mnoga pitanja iz ovog perioda rata ostala nerazjašnjena i sporna. Nemački pisci za sve neuspehe najčešće bacaju krivicu samo na Hitlera. Neki čak idu tako daleko da smatraju da je Hitler baš hteo da pusti Engleze da se evakuišu kod Denkerka, verovatno radi nekih daljih svojih političkih namera i kombinacija.

Koliko su ovakva mišljenja netačna i tendenciozna najbolje se vidi iz nedavno izašle druge knjige zvanične britanske vojne istorije Drugog svetskog rata, koja obuhvata operacije u Francuskoj i Flandriji.*) Uzgred napominjemo da će ovo značajno delo o prošlom ratu, prema onome što je objavljeno, imati ukupno oko 32 knjige većeg formata, koje će izaći u redakciji šefa katedre moderne istorije Kembričkog univerziteta (L. R. M. Butler-a) uz veliki broj vojnih i ostalih naučnih saradnika.

Delo će se sastojati iz tri serije. Prvu seriju sačinjavajuće *Velika strategija (Grand Strategy)* koja će imati 5 knjiga, a zahvataće sledeće periode: I — septembar 1939, II — od septembra 1939 do juna 1941, III — od juna 1941 do oktobra 1942, IV — od oktobra 1942 do avgusta 1943 i V knjiga — od avgusta 1943 do avgusta 1945.

Drugu seriju sačinjavajuće *Ratne operacije (Campaigns)* od kojih su prve dve

knjige već izašle: *Norveška od Derija i Operacije u Francuskoj i Flandriji 1939—1940* od Elisa. Pored ovih, u pripremi su: *Operacije na Sredozemlju i Bliskom Istoku* (u 6 knjiga), *Rat protiv Japana* (u 4—5 knjiga), *Pobeda na Zapadu* (u 2—3 knjige), *Obrana Velike Britanije, Rat na moru* (u 3 knjige) i *Rat u vazduhu* (u 2—3 knjige).

Treća serija obuhvatiće probleme civilnog i vojnog državnog rukovodstva gde se pominju sledeće knjige: *Opšti principi, Severozapadna Evropa, Italija, Daleki Istok*, itd.

Mi ćemo se u ovom prikazu zadržati samo na pomenutoj knjizi o operacijama u Francuskoj i Flandriji od majora Elisa.

Na prvim stranicama je naglašeno da su pisci za obradu ovog dela raspolagali svim zvaničnim dokumentima pa su, prema tome, jedino oni i redakcija odgovorni za sve postavke, zaključke i ocene date u ovom delu. U predgovoru se kaže da je odluka za obradu ovog dela doneta još 25 novembra 1946 u Parlamentu kada je predsednik vlade istakao da treba napisati jednu opštu vojnu istoriju, obuhvatajući sve vidove oružane sile zajedno.

Obrađujući predratni period, pisac ističe da je još 1934 godine bilo jasno da je moralo doći do sukoba sa Hitlerom. Isto tako, kaže pisac, bilo je jasno da će Francuska i Engleska ići zajedno protiv Nemačke, pa su ipak izbegavani tešniji dodiri i veze između naših generalštabova. Tek se posle Minhena i likvidacije Čehoslovačke uvidelo šta znače Hitlerove reči i obećanja, pa se pristupilo nešto tešnjoj saradnji sa Francuskom, ali je sve to još bilo nedovoljno.

U vojnom pogledu se, ističe pisac, smatralo da će Saveznici uspeti da Nemačkoj nametnu rovovski način ratovanja uprkos razvoju tenkova i vazduhoplovstva. Jasno je koliko je ovakvom shvatanju doprinela

* History of The Second World War — United Kingdom Military Service — The War in France and Flanders 1939—1940, by Major L. F. Ellis, London, Her Majesty's Stationary Office, 1953.

»Mažinovljeva linija« koja je, s druge strane, očevidno navodila Nemce da udare preko Belgije i Holandije. Pri razmatranju svih ovih problema Francuzi su gledali kroz prizmu bezuslovnog očuvanja svoje teritorije. Englezi, pak, sa onako malo svojih snaga na kontinentu, takođe su bili usvojili ovo francusko gledište, što je očevidno bilo pogrešno.

Pisac dalje naročito osuđuje pogrešan stav belgiske i holandske vlade, koje su se do poslednjeg trenutka zanosile željom da ostanu neutralne. Samu, pak, Britaniju događaji su zatekli potpuno nespremnu za rat. Ona je tek 27 aprila 1939 zavela opštu vojnu obavezu i predvidela jačinu svojih kopnenih snaga od 32 divizije.

Snage koje su imale da se prebace u Francusku do 33-ćeg dana mobilizacije iznosile su 2 korpusa od po 2 divizije sa delom vazduhoplovstva. Međutim, do maja 1940 ove su snage povećane na 3 korpusa sa 10 divizija, pored rezerve i drugih jedinica (ukupno 14 divizija), tako da je celokupno brojno stanje iznosilo 394.165 vojnika, od kojih je na frontu bilo 237.319 ljudi. Sve ove britanske ekspedicione snage bile su pod komandom generala Gorta, bivšeg načelnika britanskog Generalštaba, koji je u isto vreme bio i komandant armije, što je imalo prilično nezgoda i poteškoća. On je stajao pod komandom francuskog generala Žorža, mada je bio u zahvatu komande I grupe armija generala Bilota, a bio je ovlašćen da ne izvrši nijedno naređenje za koje bi smatrao da je suprotno opštem interesu britanskih ekspedicionih snaga. Desno od britanskih snaga bila je francuska I, a levo od njih VII armija.

Interesantno je napomenuti da je, u cilju obuke, 9 britanskih brigada bilo provedeno kroz francuske sektore na »Mažinovljevoj liniji«. One su te sektore držale redom izvesno vreme, pa su potom vraćene na svoja mesta. Međutim, 51 britanska divizija, koja se u trenutku nemačkog napada takođe desila na »Mažinovljevoj liniji«, ostala je sa francuskim trupama i nikada više nije ni dospela pod komandu generala Gorta.

Od III—XXII poglavlja ređaju se operacije britanskih snaga sa samo najnužnijim podacima o francuskim i belgiskim dejstvima, što i čini najveći nedostatak ove knjige. 10 maja u 6 časova otpočeo je nemački napad kada je francusko-britanskim snagama naređen forsiran pokret

kroz Belgiju za izbijanje na reku Dilu. Međutim, nemački proboj se širio takvom brzinom da je 16 maja bilo naređeno povlačenje na reku Esko. 20 maja su Nemci izbili na obalu kod Abvila čim je, prema dnevniku fon Rundšteta, bila završena prva faza zamišljene operacije. 21 maja su britanske trupe kod Arasa preduzele energičan protivnapad koji je naneo Nemcima velike gubitke i omogućio dalje povlačenje britanskih snaga ka moru. Sa francuskog fronta stizale su sve crnje i crnje vesti. Vegan je 20 maja u svojoj 74 godini života, smenio Gamlena. Situacija na celom frontu bila je veoma teška; severno od breše bile su I francuska armija, britanske snage i belgiska vojska, dok je južno od breše IX francuska armija bila uništena, II desetkovana, a ostale razvučene od švajcarske granice do Kanala Lamansa bez ikakvih rezervi pozadi sebe. Svi naponi za presecanje nemačkog klina ostali su bez uspeha. U ovakvoj situaciji Vegan je odlučio (petog dana od prijema komande) da se povuče sa linije Soma—Ena na liniju donja Sena — Marna.

Čim je francuski pokušaj za zatvaranje breše kod Abvila propao, a Belgijanci kapitulirali, generalu Gortu je bilo jasno da se mora povlačiti ka obali, a potom evakuisati. Nemci su pritiskivali sa sve tri strane. Borbe u mostobranu bile su ogorčene. Front mostobrana prestano se smanjivao. Do 30 maja mnoge su jedinice bile formalno uništene. Međutim, teren ispred Denkerka bio je ispresjecan kanalima koji su pretstavljali prirodne prepreke tenkovima. Sem toga, već je bio naređen nemački napad preko Some, te su Nemci smatrali da je ova operacija praktično završena. Pored toga, nemački gubici u tenkovima iznosili su do 50%. Stoga je i sâm Guderijan, po izvršenom obilasku jedinica svog 19 tenkovskog korpusa, izvestio načelnika štaba Klajstove grupe da je, s obzirom na kapitulaciju belgiske vojske, dalja upotreba tenkova, na ovakvom terenu besciljna (podvodnost je bila povećana još i kišom koja je poslednjih 24 časa neprekidno padala). Zato je Guderijan ovako izvestio: »Tenkovske divizije imaju samo još 50% svojih tenkova. Ovakvo stanje zahteva hitnu opravku i popunu, ako korpus uskoro treba da bude sposoban za dalje operacije. Međutim, pešadija 18 armije, koja nadire sa istoka, biće mnogo pogodnija za dovršenje ove operacije na morskoj obali, pa njoj treba

taj zadatak i poveriti«. ¹⁾ U dnevniku dalje stoji da je Klajstov štab usvojio Guderijanov predlog i da su sve tri tenkovske divizije odmah povučene.

Kada se sve ovo ima u vidu, onda je jasno zašto je evakuacija kod Denkerka uspjela i pored ogromne nadmoćnosti nemačkih snaga. Pored toga, treba naročito istaći požrtvovan rad kako britanske avijacije i flote, tako i trupa u mostobranu. Ukupni britanski gubici iznose 68.111, pored ogromnog materijala koji je ostao na obali. Od 2.794 topa evakuisano je svega 322. Flota je izgubila 228 brodova, a vazduhoplovstvo 177 aparata. Od trupa je spaseno 338.226 ljudi.

Pored britanske flote i vazduhoplovstva, pisac odaje puno priznanje i francuskim trupama koje su požrtvovano branile zapadni deo mostobrana, kao i francuskoj floti koja je odigrala važnu ulogu u evakuisanju trupa.

Evakuacija snaga za Englesku nastavljena je i za vreme operacija južno od Some, tako da je do 14 avgusta sa južnih pristaništa bilo evakuisano još 191.870 vojnika.

Na kraju knjige pisac u posebnom poglavlju daje vrlo interesantne podatke o nemačkom planiranju i vođenju operacija. Tu ukratko iznosi likove Brauhiča i komandanata grupa armija pri čemu napominje da se Hitler uvek radije slagao sa Rundštetom nego sa Brauhičem. On je želeo da se istakne kao vojskovođa, a na tom putu mu je stajao jedino Brauhič. Za Kajtela kaže da je imao nadimak »Lakeitel« (lakej-Kajtel), što mu je i odgovaralo, dok Jodla bolje ceni.

Po pitanju plana za proboj fronta kod Sedana, pisac iznosi sva razmimoilaženja koja su postojala između Brauhiča i Rundšteta. Radilo se o tome da li glavni udar upravit severno ili južno od Liježa. Sve do 17 februara 1940 na snazi je bila varijanta za udar severno od Liježa. Međutim, ovog dana je na ručku kod Hitlera, između ostalih, bio i Rundštetov načelnik štaba fon Manštajn koji je tada bio određen za komandanta jednog pešadiskog korpusa. Posle ručka Manštajn je iskori-

stio priliku i pred Hitlerom i ostalima tako ubedljivo izložio varijantu Grupe armija A (na čijem je čelu bio Rundštet), da ju je Hitler odmah usvojio. Izgleda da je ovo bilo prviput da je Hitler u potpunosti čuo za Rundštetov plan o grupisanju glavnih snaga na levom krilu, tj. o glavnom udaru južno od Liježa — pravcem preko Sedana. 24 februara održana je peta sednica po pitanju definitivnog izbora pravca glavnog udara na kojoj je Rundštet dobio i više snaga no što je za ovaj plan tražio. Prema tome, pisac smatra da je tvorac plana za ardenski proboj stvarno bio fon Rundštet, a koliko on za ovu ideju duguje svome načelniku štaba Manštajnu, ne može se utvrditi.

U pogledu nemačkog načina izvođenja operacija pisac ističe da su Nemci svojim napadom 10 maja 1940 bili postigli potpuno iznenađenje savezničkih snaga koje su dobile signal za uzbunu tek pošto je napad otpočeo. A što Nemci nisu likvidirali mostobran kod Denkerka pre evakuacije savezničkih snaga, pisac navodi kao razlog sledeće propuste nemačkog komandovanja:

- a) propust nemačkih armija da posle prelaska Meze onemoguće dalje povlačenje savezničkih snaga na zapad;
- b) neuspeh Nemaca da zauzmu Aras pre njegove evakuacije i odatle ugroze dalju odbranu savezničkih snaga;
- c) propust fon Boka da eksploatiše kapitulaciju belgiske vojske;
- d) grešku nemačke Vrhovne komande koja je smatrala da je Ostende glavno pristanište za evakuaciju te je i bilo bombardovano više nego Denkerk; i
- e) najzad, činjenicu da nemačko vazduhoplovstvo nije uspelo da onemogući britanskoj floti korišćenje Denkerka za evakuaciju.

Prema tome, u celoj ovoj operaciji Hitler nije imao neposrednog udela sem što se, kaže pisac, češće slagao sa Rundštetom, a bio protiv Brauhiča.

Na kraju knjige dati su pregledi britanskih i nemačkih snaga, kao i izvod svih važnijih dokumenata u originalu na nemačkom i francuskom jeziku. Pored toga, preko 20 veoma preglednih skica omogućava lako praćenje događaja.

Na kraju možemo reći da ovako dokumentovano istorisko delo zaslužuje punu pažnju ne samo vojnih istoričara već i svih onih koji žele da se svestranije upoznaju sa događajima Drugog svetskog rata i izvuku pouke iz njega.

M. P.

¹⁾ ... »Die Panzerdivisionen haben nur noch 50% ihres Bestandes. Dieser Bestand ist dringend reparaturbedürftig, wenn das Korps in kurzer Zeit für andere Operationen wieder verwendungsbereit sein soll«.

Potpukovnik **Tomas Šanli: PROUČAVANJE NAORUŽANJA U VEZI TAKTIČKIH I ORGANIZACISKIH PROBLEMA¹⁾**

Za poslednjih 40 godina, počinje pisac, nova vatrena sredstva su u dva maha imala prilike da izraze svoj uticaj na borbeno dejstvo kopnenih snaga. U Prvom svetskom ratu došlo je do šire primene mitraljeza i masovne upotrebe artiljerije, a u Drugom su masovno iskorišćeni tenk i avion, čije je dejstvo bilo naročito efikasno zbog snabdevanja i dotura vazдушnim putem, kao i zbog široke upotrebe radiosredstava za vezu.

Kakva će nova borbeno sredstvo biti upotrebljena u budućem ratu? — pita se pisac. Atomska naoružanje svakako, ukoliko njegovom upotreba ne izostane (kao što je to bio slučaj sa bojnim otrovima u Drugom svetskom ratu). Možda masovni transport trupa i opreme vazдушnim putem, ukoliko dirigovana zrna ne budu tako usavršena da upotreba aviona postane rizična, a njegova primena u te svrhe znatno smanjena. Mogu se ređati bezbroj ovakvih pretpostavki, ali je teško na njih pravilno odgovoriti.

U prošlosti su mnoge armije u mirno vreme prilagođavale nova vatrena sredstva svojim starim formacijama i taktičkim koncepcijama. U tom pogledu je izuzetak predstavljala nemačka vojska koja je otpočela Drugi svetski rat sa tako podešenim formacijama i doktrinom da se u što većoj meri iskoriste prednosti aviona i tenka. U tom ratu su Nemci uspeli da postignu prilične rezultate u borbi protiv brojno nadmoćnijih snaga. Da bi ironija bila veća, isti je pisac, koncepcija blickriga rodila se ne u Nemačkoj već u Velikoj Britaniji i Sjedinjenim Američkim Državama. Prema jednoj izjavi Guderijana, nekoliko fanatika uspelo je da ubedi Hitlera u prednosti ove koncepcije, uprkos podeljenim mišljenjima u nemačkom Generalštabu. Nasuprot tome, u Sjedinjenim Američkim Državama i Velikoj Britaniji pobornici vođenja oklopnog rata nisu uspeli da ubeđe nadležne u ispravnost navedene koncepcije.

Danas su kompetentni faktori u Američkoj armiji svesni opasnosti »strogo utvrđenih« koncepcija i nazadnih mišljenja

koja su, manje-više, neminovna u vremenu između dva rata. Oni uviđaju da nova oruđa velike moći, u vezi sa mogućnostima eventualnog neprijatelja u budućem ratu, kao i zadaci koji se na osnovu toga postavljaju, zahtevaju nove taktičke i organizacione koncepcije i novu opremu. Međutim, pisac smatra da se u tome može uspeti jedino ako se neprekidno i planski proučava naoružanje, formacija jedinica i upotreba rodova vojske.

U SAD se, načelno, ne usvajaju neoprobane koncepcije. U tom smislu pisac smatra da za odbranu Zapadne Evrope ne bi bilo korisno upotrebiti velik broj bataljona, naoružanih bestrzajnim oruđima, koja su montirana na samohotkama, sve dok se prethodno tačno ne ispita da li će njihovom upotrebom biti znatno povećana protivtenkovska odbrana. Mnogi tenkovski stručnjaci smatraju da je ova ideja umnogome slična nekadašnjoj ideji o upotrebi samohodnih protivtenkovskih oruđa za koja se može reći da su u Drugom svetskom ratu doživela neuspeh. Međutim, ima ljudi koji veruju da bi bestrzajno oruđe, montirano na samohotki, bilo veoma efikasno prilikom odbrane Zapadne Evrope. Oni veruju da bi takvo oruđe, istih vatrene mogućnosti kao i tenkovski top, bilo isto tako efikasno kao i srednji tenk u borbi protiv neprijateljskog tenka. Dalje, oni smatraju da je oklop tenka od male vrednosti u borbi tenk protivu tenka ako njihovi topovi međusobno probijaju oklope. To svoje mišljenje pravdaju tvrdnjom da SAD mogu materijalno da podnesu upotrebu velikog broja relativno jevtinih samohodnih oruđa sa bestrzajnim topovima i da je to jedini način uspešnog pariranja masovnom napadu tenkova, — pod pretpostavkom da ne postoji mogućnost da im se na bojištu suprotstavi dovoljan broj sopstvenih tenkova.

Tenkisti, nastavlja pisac, smatraju da takva samohodna oruđa ne mogu da opstanu na bojištu i da pobornici njihove upotrebe gube iz vida namenu oklopa — zaštita posade tenka od artiljerijske vatre. Ovaj problem obuhvata niz važnih pitanja koja stoje otvorena i koja, po mišljenju pisca, treba da reše odgovorni rukovodioci Američke armije. Međutim, ona se ne mogu rešavati samo nizom konferencija i pisanjem po štabovima.

¹⁾ Evaluation of Weapons, Tactics And Organizational Concepts, by Lt. Colonel Thomas J. B. Shanley, *Military Review*, juli 1954.

Istraživačka delatnost. — U toku Drugog svetskog rata je nekoliko britanskih i američkih naučnika počelo da radi na izvesnim taktičkim i balističkim problemima u mornarici i avijaciji. Primenjujući u svom radu savremene naučne metode, oni su postigli značajne rezultate. Njihova delatnost poznata je pod imenom »Operativno istraživanje³⁾«. Ta su istraživanja posle rata bila toliko proširena da je pri Ministarstvu narodne odbrane formirana posebna ustanova (*Operations Research Office*), sastavljena najvećim delom od civila — naučnika i stručnjaka.

Ovim istraživanjima postignuti su u posleratnom periodu značajni rezultati. Ali, po mišljenju pisca, ti ljudi nailaze na niz teškoća zato što odgovorna vojna lica u SAD nemaju potrebno razumevanje za delatnost tih ustanova — ne veruju u mogućnost primene naučnih metoda prilikom proučavanja dejstava kopnenih snaga — i stoga im ne pružaju potrebnu podršku. Sem toga, pripadnici-naučnici tih ustanova nemaju dovoljno veze sa iskusnim oficirima kopnenih snaga, zbog čega u svojim istraživanjima, a naročito u izveštajima, nisu u dovoljnoj meri realni. Ovo je naročito pogoršano činjenicom da ni kopnene snage ne raspolažu srednim podacima i iskustvima iz rata. Pisac je mišljenja da su ove ustanove — posmatrajući u celini njihov rad i rezultate na proučavanju vatrenih sredstava, formaciji jedinica i upotrebi rodova vojske — postavile temelje budućeg rada i opravdale svoje postojanje. Pa ipak, oseća se da u njihovom radu nedostaje sposobnost pravilne procene mogućnosti dejstva naoružanja i njegove povezanosti sa borbenim dejstvima trupe; to je »nedostajuća karika« i da se rešenjem tog pitanja može obezbediti dalji brz i pravilan razvoj Američke armije.

Ne treba smatrati da su naučna istraživanja po pitanju dejstava kopnenih snaga potpuno nemoguća. Tačno je to da ona obiluju komplikovanim situacijama, ali to ne znači — po mišljenju pisca — da su »imuna« prema naučnim metodama u istraživanjima i analizama. Radi potvrde svog mišljenja pisac navodi da su naučnom metodom postignuti značajni rezultati kod još komplikovanih nauka, kao

što su, naprimer, ekonomika, nuklearna fizika i dr. i da je stoga ovo utoliko pre moguće kod dejstava kopnenih snaga.

Pisac podvlači da naučnici na drugim poljima nauke rađe i predviđaju sa priličnom tačnošću. Tako, naprimer, on navodi da se može utvrditi koliko će neutrona od hiljadu razbiti atomi uranijuma; koliki će otprilike procenat ljudi na hiljadu reagovati pod datim okolnostima na određen način. Sledstveno tome, ako se raspolaže potrebnim osnovnim podacima, može se sa priličnom tačnošću predvideti koliko će, naprimer, određena sopstvena odbrana moći da uništi tenkova pre no što oni izbiju ispred prednjeg kraja odbrane.

Naučnici nisu uspeali da do kraja otkriju istinu, da pruže potpunu i razumljivu sliku čak ni na poljima na kojima su postignuti najznačajniji rezultati, što je sasvim razumljivo. Ali, i pored toga, veliki broj radova bio je od znatne praktične vrednosti. Ovo otprilike važi i za naučna istraživanja na vojnom polju. Postavljajući ovako stvar, pisac ne tvrdi da bi i on sam bio u stanju da pronađe nekoliko obdarenih naučnika koji bi veoma brzo mogli doći do pravilne i potpune analize dejstava kopnenih snaga. Ali zato on veruje da bi izvestan broj naučnih kolektiva, sastavljenih od sposobnih vojnih lica i naučnika, mogao da posle 4 do 5 godina rada postigne značajne rezultate. Ovo, razume se, pod uslovom ako bi se tim ljudima pružile odgovarajuće mogućnosti, puno razumevanje i podrška. Pisac smatra da samo ovakav put omogućava da se pravilno shvate, i to u detalje, neke pojave koje se dešavaju na bojištu; da se procenjuje i predviđa, i to sa priličnom tačnošću, efekat dejstva novih oruđa, kao i formacije jedinica i dejstvo rodova vojske na bojištu u budućem ratu.

Usavršavanje borbenih dejstava. — Da bi naučna metoda bila što uspešnija, nastavlja pisac, potrebno je da kopnene snage raspolažu posebnim ustanovama za usavršavanje borbenih dejstava čiji bi zadatak bio rad na dobijanju što savršenijeg oruđa i opreme, ispitivanje najpogodnijih formacija i što celishodnija upotreba kopnenih snaga. Njihova delatnost trebala bi da se odvija u što tešnjoj saradnji sa odgovarajućim ustanovama mornarice i vazduhoplovstva, a sve ove ustanove bile bi pod neposrednom i jakim kontrolom organa Ministarstva narodne odbrane.

³⁾ Vidi: general-major B. Kraut: *Operativno istraživanje*, izd. *Vojnog dela*, Beograd, 1953.

Na koji bi način mogle ove ustanove da izvrše navedeni zadatak? Jedan od osnovnih preduslova bio bi da u svom sastavu imaju vojne stručnjake i sposobne naučnike, s tim da i jedni i drugi imaju podjednaka prava — da između njih ne vlada odnos pretpostavljenih i potčinjenih; da zadatak obavljaju po *borbenim grupama* u čijem bi sastavu bili oficiri koji poznaju fizionomiju bojišta i iskusni naučnici koji znaju kako treba izvesti »opit« i kako se analiziraju dobiveni rezultati.

Pisac podvlači da slične ustanove postoje i po školama — i to manje grupe sastavljene od iskusnih oficira. Međutim, ti oficiri nemaju smisla i za naučni rad. Na drugoj strani, pak, postoje grupe civilnih naučnika pri *Operations Research Office* i laboratorijama za balistička istraživanja. Ti ljudi vrše opite i analize, ali, nemajući realnu sliku o bojištu, ne postižu željene rezultate.

Opiti na zemljištu. — Navedena ustanova za usavršavanje borbenih dejstava kopnenih snaga treba da raspolaze širokim mogućnostima, jer samo u tom slučaju njeni opiti mogu biti uspešni. Pisac smatra da postojeći organi zasad nemaju takvih mogućnosti. Da bi potvrdio svoje gledište, on navodi kao primer streljačko odeljenje i ističe da bi bila potrebna obimna ispitivanja da bi se došlo do zaključka koji je sastav najbolji, koje je naoružanje najuspešnije. On je mišljenja da bi trebalo vršiti ispitivanja sa 20 do 30 odeljenja različitog sastava i pod okolnostima koje su u svemu ravne ratnim. Ako ta dejstva budu uspešno izvedena i rezultati pažljivo analizirani, uzimajući u obzir i psihološke faktore koji se često zanemaruju, moći će se tačno oceniti dobre i loše strane svakog odeljenja posebno. Tako će se, naprimer, dobiti podaci o broju pogodaka, o vremenu potrebnom za razvoj i zauzimanje objekta, o tome koliko je procentualno vremena vojnik izložen vatri neprijatelja dok ne izbije na objekat, koliko je vremena potrebno za izdavanje naređenja i zapovesti, snabdevanje municijom i dr. Po završenoj analizi podatke bi trebalo srediti u statistički pregled; naprimer, sa 90% se može računati da će odeljenje tipa A prosečno imati od 10 do 20% više pogodaka u minutu nego odeljenje tipa B — u gađanju streljačkog stroja u džbunu na ostojanju do 300 m.

Da bi ispitivanja ove vrste dobila naučni karakter, treba odstraniti razne sporedne uticaje i predubedenja. Naprimer, u toku jednog ispitivanja treba upotrebljavati isto osoblje. Ukoliko bi se ono menjalo, rezultati ne bi bili realni; tako bi se moglo desiti da jedno odeljenje, od koga se očekuje bolji rezultat, postigne slabiji uspeh, zbog toga što mu je ljudstvo još nedovoljno iskusno, od nekog drugog odeljenja od koga se očekivao slabiji rezultat.

Da bi se sproveo ovaj program opita potrebno je imati dobro obučene vojnike i iskusne naučnike koji će umeti da izvuku odgovarajuće zaključke. Pisac smatra da je za ove opite potrebno imati na potpunom raspoloženju oko nekih 30 odeljenja, zatim strelišta, poligone i dovoljno municije. Za neprekidno ispitivanje pešadiskog naoružanja, formacija raznih jedinica i upotrebe rodova vojske, potrebno je da se ustanovi za usavršavanje borbenih dejstava stavi na raspoloženje jedna pukovska borbeno grupa³⁾ i dovoljna zemljišna prostorija.

Prvi opit ove vrste — o kome pisac govori — nedavno je izveden na jednom poligonu u Kaliforniji (*Camp Irwin*). Sa dvadeset pet tenkista izvedena su bojna gađanja iz nekoliko različitih tenkova i artiljerijskih oruđa. Jedan oficir, takođe na tenku, merio je pomoću štoperice vreme od pojave cilja pa do njegovog uništenja. Da bi se došlo do što realnijih podataka, bile su blagovremeno preduzete sve potrebne mere kako tenkisti ne bi unapred znali ciljeve na poligonu i ostojanja do njih. Opiti su izvođeni sa istim ljudstvom puna četiri meseca. Pisac pretpostavlja da će se iz ovih opita dobiti podaci za koje vreme može obučena posada, sa i bez sprava za ocenu ostojanja, stabilizatora i drugih sprava, da uništi cilj. Ti će podaci ujedno poslužiti kao osnova za druge analize dejstava tenkovskih jedinica, kao i za izvođenje obuke. Po mišljenju pisca, ovakvi opiti imaju velike prednosti i trebalo bi da ih izvode i drugi rodovi vojske — svaki posebno, kao i u sadejstvu dva ili više roda. Međutim, oni se ne izvode zbog toga što, kako to pisac navodi, nema »odgovarajućih trupnih jedinica, poligona i dolara«. On dalje smatra da je neophodno da ustanova za usavrša-

³⁾ Pešadiski puk sa sredstvima ojačanja koja normalno dobija.

vanje borbenih dejstava ima na raspoloženju dobro obučene jedinice, poligone i drugo slobodno zemljište, kao i dovoljna materijalna sredstva. Bez svega ovoga se takvi opiti ne mogu ni zamisliti.

Ustanova za usavršavanje borbenih dejstava, po mišljenju pisca, trebala bi da uspostavi uski »radni kontakt« između ljudi koji rade na ispitivanju i usavršavanju borbenih dejstava i onih koji rade na dobijanju novih, kao i usavršavanju postojećih vatrene sredstava i opreme za razne tehničke službe. Po sadašnjem sistemu, komande kopnenih snaga dostavljaju svoje zahteve za novim naoružanjem i opremom Ministarstvu narodne odbrane koje, ukoliko ih odobri, dostavlja dalje odgovarajućoj tehničkoj službi. Docnije, ukoliko se ukaže potreba, komande dostavljaju Ministarstvu i glavne karakteristike oruđa, a ono dalje odgovarajućoj službi. Pisac smatra da je ovaj put isuviše formalan; njime se stavlja »zid« između ljudi koji postavljaju zahteve i onih koji ih ostvaruju. Često se dešava da lica koja postavljaju zahteve ne znaju u kolikoj se meri oni tehnički mogu ostvariti. U tim slučajevima oni nisu od pomoći organima koji rade na ostvarenju tih zahteva; pošto se svi oni ne mogu ostvariti, ljudstvo je u nedoumici na šta treba da obrati glavnu pažnju, kome zahtevu treba dati prednost na štetu nekog drugog, manje važnog i teže (ili nikako) ostvarljivog. Dešava se i to da se konstruiše onakvo oružje kakvo je traženo, tj. da se ostvare svi postavljeni zahtevi, ali ono košta isuviše skupo. Pod koštanjem pisac podrazumeva ne samo cenu koštanja, već i izdatke oko održavanja, snabdevanja i izvođenja obuke. Da bi se sve to izbeglo, pisac preporučuje da lica koja postavljaju zahteve neposredno opšte sa onima koji ih ostvaruju — da zajedno sastavljaju glavne taktičko-tehničke osobine i da se međusobno konsultuju kako u izradi prototipova tako i u toku kasnijih ispitivanja.

Na osnovu izloženog pisac smatra da je neophodno formiranje jedne jedinstvene ustanove za usavršavanje borbenih dejstava koja bi bila neposredno pod Mi-

nistarstvom narodne odbrane SAD, s tim da ona na sebe preuzme niz dužnosti koje zasad vrši veći broj organa (komande rodova vojske, Operativna uprava i Uprava za snabdevanje i evakuaciju Generalštaba kopnenih snaga i dr.) i da svom sastavu pripoji neke civilne ustanove za istraživanje, kao *Operations Research Office*.

Pisac navodi dva bitna razloga zbog kojih je potrebno formiranje takve, potpuno samostalne, ustanove. Prvo, time bi se obezbedilo usklađivanje programa i njegovo plansko odvijanje iz jednog centra. Drugo, i sada postoje slični organi malog sastava u okviru raznih ustanova, komandi i škola. Međutim, između njih ne postoji dovoljno uska saradnja po ovim pitanjima i u njima se posvećuje veća pažnja operativnim i nastavnim problemima (što je neizbežno i sasvim razumljivo), a manja ili vrlo mala problemima usavršavanja borbenih dejstava.

Na kraju svog izlaganja pisac zaključuje da danas svaka nova ideja za čije su ostvarenje potrebna znatna materijalna sredstva odmah izaziva sumnju. Međutim, u ovom slučaju svaka bi sumnja bila neopravdana, jer se radi o jednom bitnom pitanju — učiniti sve kako bi se obezbedilo neprekidno ispitivanje naoružanja, opreme, formacije i upotrebe rodova vojske. Da bi se to postiglo potrebno je imati posebnu ustanovu za razvijanje borbene delatnosti koja će svoje zadatke rešavati primenom naučne metode i analize. Na taj bi se način dobili podaci koji će poslužiti kao osnova za izradu novih borbenih pravila, formacija, usavršenog ili novog naoružanja i opreme. Ovaj zadatak je hitan — zaključuje pisac — i njegovom ostvarenju treba odmah pristupiti.

*

Izneta razmatranja su interesantna, ali pošto se tiču internih problema i organizacije oružanih snaga Američke armije, treba ih uzeti samo kao informativna. Prema tome, ona ne zahtevaju poseban zaključak i komentar.

T. L.

Major **Giulio Valente: MOGUĆNOSTI PROTIVAVIONSKE ODBRANE**

U članku pod gornjim naslovom¹⁾, koji je nagrađen na konkursu raspisanom od strane italijanskog časopisa *Rivista Militare* 1953 godine, pisac obrađuje problem savremene organizacije PA odbrane, iznoseći u prvim odeljcima detaljne karakteristike glavnih sredstava PAO i njihove mogućnosti. U uvodnom delu on ističe važnost i složenost PA odbrane i uticaj koji ova ispoljava ne samo u oblasti razvoja vojnih operacija, već i u pogledu mogućnosti za opstanak jedne države kao celine. Vojni i industrijski potencijal uslovljeni su u prvom redu stanjem PA odbrane, bez koje bi i najsavremeniji vojni aparat i najveće produktivne mogućnosti jedne države bili izloženi uništenju od strane protivničke avijacije. Stoga se, po mišljenju pisca, PA odbrana danas pojavljuje kao jedan od najaktuelnijih problema u svakoj državi.

Bitku za Englesku, 1940, pisac smatra za klasičan primer uspešno izvedene PA odbrane, koja je bila plod dugogodišnjih studija i koja je omogućila pravilno i jedinstveno angažovanje svih PA sredstava počev od radara. Zahvaljujući tome nemačka je avijacija pretrpela svoj prvi poraz, iako je odnos vazdušnih snaga bio 1:12 u korist Nemačke.

Prelazeci na savremena sredstva PAO pisac ih deli na aktivna i pasivna.

Aktivna razdvaja na *glavna*, namenjena za uništavanje napadača, u koja spadaju: lovačka avijacija, PA artiljerija i telezrna i *pomoćna*, namenjena za ometanje napadača u izvršenju zadatka, u koja spadaju: dimna sredstva, baražni baloni i fotoelektronska sredstva.

U pasivna nabrāja razna sredstva i organe PA zaštite. U daljem izlaganju pisac razmatra samo *glavna* aktivna sredstva PAO.

Iznoseći osobine lovačke avijacije, kao najvažnijeg sredstva PAO, pisac ističe da njena efikasnost umnogome zavisi od stanja organizacije na zemlji, kako u pogledu baza, tako i u pogledu mogućnosti blagovremenog davanja uzbune, navođenja i veze zemlja-vazduh. S obzirom na vrlo velike brzine savremenih aviona, koje su

vreme dejstvovanja lovca u vazdušnoj borbi svele na delove sekunde, mitraljezi kao naoružanje lovačke avijacije nisu više dovoljno efikasni, već se sada uglavnom prešlo na raketno naoružanje. U proučavanju je mogućnost primene *telezrna* — u vidu letećih torpeda — kojima bi lovac dejstvovao na bombardere još kada je van dometa njihovog naoružanja. Što se tiče mogućnosti daljeg povećanja brzine kod lovačke avijacije pisac postavlja dve granice: jednu koja je posledica velikog zagrevavanja aviona pri velikim brzinama letenja, zbog trenja sa vazduhom, i drugu, bližu, koja zavisi od mogućnosti pilota da izdrži ubrzanja koja se pojavljuju prilikom izvođenja evolucija sa vrlo velikim brzinama letenja.

Protivavionsku artiljeriju, po važnosti drugo sredstvo PAO, pisac deli na *laku, srednju i tešku*. U odnosu na lovačku avijaciju PAA ima niz suprotnih karakteristika tako da se ova sredstva međusobno umnogome dopunjuju. I PAA je skupocena, ali manje podložna habanju i zastarelosti od lovačke avijacije. Ona je više vezana za mesto, pri čemu svako njeno pomeranje zahteva mnogo vremena i predstavlja period izvesne krize, a njeno dejstvo je prostorno usko ograničeno, što sve nije slučaj kod avijacije. Dejstvo PAA je najuspešnije na malim i srednjim visinama, dok je na velikim slabo. Kod avijacije slučaj je obratan.

Što se tiče daljeg usavršavanja PAA, po mišljenju pisca, početna brzina zrna i domet dostigli su uglavnom svoje krajnje granice. Međutim, u pogledu komandnih računara, zrna, upaljača, telekomandi, sredstava za otkrivanje ciljeva i automatizacije, svakako još postoje mogućnosti za usavršavanje, a time i za povećanje efikasnosti dejstva.

Kao poslednje dostignuće u PAA, pisac pominje američki PA top 75 mm *Sky-sweeper* (čistač neba), sa ugrađenim elektronskim računarom i radarom koji je do krajnjih mogućnosti automatizovan. Usavršavanju lake PAA — kao najefikasnijem sredstvu za nisku PA odbranu — posećuje se danas najveća pažnja. Po pitanju njene najcelishodnije upotrebe, tj. da li je treba rasporediti po pojedinim oruđima ili po vodovima od 2, 3 i 4 oruđa, danas se još uvek mnogo diskutuje. Po

¹⁾ Magg. d'art. Giulio Valente: Aspetti della difesa antiaerea, *Rivista Militare*, maj 1954.

mišljenju pisca, kadgod je moguće, s obzirom na broj i kvalitet raspoloživih oruđa, treba primeniti raspored po vodi ovi ma, ali pod uslovom da se obezbedi uspešna kružna odbrana oko datog objekta. U suprotnom slučaju raspored treba vršiti po oruđima.

U pogledu opšte efikasnosti i rentabilnosti PAA u članku se ističe da je to problem koji već duže vremena izaziva velike diskusije, ali zasada još ne postoji neko bolje i rentabilnije sredstvo koje bi je moglo zameniti. Njeni uspesi u toku Drugog svetskog rata bili su znatni. Od nemačkih V-1 bilo je oboreno 70%. Japanski kamikaze (avioni sa pilotima samoubicima) postigli su relativno slabe uspehe protiv snažne PAA američke flote. Nemačko-italijanski vazdušni napadi na Maltu, koju je branila skoro isključivo PAA, pretpeli su potpun neuspeh. Dalje, Drugi svetski rat je dokazao i neophodnost masovne upotrebe PAA. Povećavanjem broja oruđa povećava se i verovatnoća pogađanja. Pored gađanja po tekućim daljinama, moguća je i primena *prepadnih gađanja*. Najzad, sa većim grupacijama PAA može se sa izgledima na uspeh otvarati vatra i na većim daljinama od normalnih. Kao poučan primer u ovom pogledu pisac navodi PAO Anversa, gde je sa 30 baterija bilo oboreno 50%, sa 60 baterija 80%, a 108 baterija 98% napadačevih aviona. Isto tako, prilikom prvog napada na fabriku sintetičnog benzina u Leuni, koju su Nemci branili sa 68 PA topova, 35% američkih bombi palo je na određene ciljeve. Kad je broj topova bio postepeno povećan na 500, procenat pogodaka naglo je opao, tako da je u oktobru 1944 bio praktično ravan nuli.

U pogledu visina letenja aviona kojih PAA može još uspešno dejstvovati, pisac iznosi podatke iz engleskih izvora po kojima se na 8.000 m može očekivati do 12%, a na 4.000 m do 45% pogodaka. Prema tome, izgleda da visine preko 8.000 m praktično ne dolaze više u obzir za dejstvo PAA, dok visina od oko 6.000 pretstavlja granicu njenog uspešnog dejstva. U stvari, skoro sve države su se odrekle teške PAA (preko 90 mm), te su sva dalja proučavanja koncentrisana na manje kalibre.

*

U odeljku o *telezrnima* pisac najpre objašnjava ovaj termin, podrazumevajući

pod njim sva sredstva bez pilota koja poseduju vlastiti pogon, počev od raketa i letućih zrna, pa do najsavršenijih dirigovanih projektila.

Kakve su mogućnosti za upotrebu telezrna na polju PA odbrane, po mišljenju pisca, nije još jasno. Svakako, izgleda da još nije pronađeno odgovarajuće sredstvo za odbranu od letućih zrna tipa V-2. PA telezrna, koja bi se mogla upotrebiti u ovu svrhu, trebalo bi da imaju veću brzinu i veću visinu penjanja od napadačevih letućih zrna. Kako se tu radi o brzinama koje dostižu hiljade metara u sekundi, jasno je da je ovaj problem vrlo teško rešiti, analognu problemu *pogađanja zrna zrnom*. Pošto se napadačeva letuća zrna zadržavaju samo nekoliko sekundi u atmosferi, i to u početnom i krajnjem delu putanje, kada razvijaju maksimalne brzine, očigledno je da ih je u ovim fazama leta nemoguće pogoditi. Isto tako je to nemoguće postići i u stratosferi, pošto se zbog nedostatka vazduha ne može uticati na rad kormila samih telezrna. Posle ovakve konstatacije pisac smatra da se borba protiv telezrna tipa V-2 i sličnih može voditi samo dejstvom na njihove lansirne stanice, analogno kontra-batiranju u artiljeriji.

Međutim, u borbi protiv aviona, po mišljenju pisca, telezrna će ubuduće igrati veliku ulogu i postaće treći snažni elemenat PA odbrane (pored lovačke avijacije i PAA).

U daljem razmatranju izneti su podaci o PA raketama od 3,7 inča²) koje su Englezi upotrebili u prošlom ratu. U poređenju sa PAA, ove rakete imaju vrlo malu brzinu gađanja i nemaju mogućnosti neprekidnog dejstva za duže vreme, kao što je to slučaj kod PAA. Ovi se nedostaci mogu otkloniti samo velikim brojem raketa koje dejstvuju jednovremeno i uzastopce po grupama. Prema podacima pisca, Nemci su sa svojim telezrnima *Tajfun* i sličnim teškim PA raketama oborili do 60 aviona u jednom naletu. Ove su se rakete upotrebljavale u vidu baraža.

Po mišljenju pisca, sva pažnja tehničara koncentrisana je sada na problem dirigovanih projektila. Njihova efikasnost zavisi od mogućnosti usavršavanja sistema upravljanja sa daljine i sprava za otkrivanje ciljeva. S obzirom na vrlo velike

²) 1 inč = 2,54 cm

proizvodne troškove, upotreba ovih sredstava biće rentabilna samo ako se jednim takvim zrnom može sigurno oboriti jedan ili više aviona. Treba pritom imati još u vidu da PA odbrana, koja se zasniva na upotrebi dirigovanih zrna, mora njima raspolagati u velikom broju da bi se mogla uspešno suprotstaviti uzastopnim neprijateljskim napadima. Sem toga, treba rešiti i nimalo lako pitanje izbora i broja lansiranih i upravljačkih stanica, kao i problem transportovanja i čuvanja projektila i vrlo osjetljivih tečnih goriva, koja nisu sva hemiski stabilna i opasna su za rukovanje.

Prelazeći na *radare*, koji inače ne spadaju u kategoriju aktivnih sredstava PAO, pisac podvlači činjenicu da baš ovo sredstvo omogućava stvaranje monolitne organizacije PAO i maksimalno iskorišćenje svih njenih sredstava. Stoga radar danas predstavlja bazu u na koju se oslanja celokupni sistem PAO.

U daljem izlaganju iznete su mogućnosti i negativne strane obaveštajnih i bateriskih radara, zatim podaci o njihovom dometu, o uticaju koji krivina zemlje ispoljava naomet i visinu otkrivanja aviona; dalje, pominje se uloga radara za *taktičku kontrolu* koji ima zadatak da potčinjenim bateriskim radarima olakša pronalaženje aviona — prenoseći im tačne podatke o već otkrivenim ciljevima koji se kreću u pravcu zone dejstva njihovih baterija.

U članku se dalje govori o uređajima koji radaru omogućavaju raspoznavanje vlastitih aviona i o obostranim mogućnostima koje postoje za ometanje radarske delatnosti uopšte. Po predviđanju pisca, u eventualnom budućem ratu velikim vazduhoplovnim formacijama ili pojedinim naročito važnim avionima pridavaće se specijalni avioni snabdeveni potrebnim uređajima za ugušivanje neprijateljske radarske mreže.

*

U pogledu organizacije PA odbrane, pisac iznosi sledeća načela:

— celokupnu državnu teritoriju treba obuhvatiti radarskim i vizuelnim stanicama, štabovima, operativnim salama i jedinicama za dejstvo. Sve ove elemente treba povezati sredstvima za vezu u jedinstvenu organsku celinu;

— sredstva za vezu sačinjavaju kičmu pomenute organizacije;

— svaki od pobrojanih elemenata služi isključivo za potrebe PAO i ne sme se koristiti za druge svrhe;

— PAO treba da bude do krajnjih mogućnosti nezavisna od drugih organizacija, te prema tome ona treba da ima vlastitu organizaciju komandovanja i vlastitu teritorijalnu podelu (sektore);

— organizacione, pozadinske i administrativne funkcije treba da su potpuno odvojene od operativnih;

— *komanda sektora* ima pravo upotrebe svih sredstava PAO u svojoj zoni; ona prikuplja, koordinira i dostavlja sve izveštaje o vazdušnoj situaciji odgovarajućim interesentima; nadležnost komande sektora nema striktno određene granice kada se radi o upotrebi obaveštajnih radara i o navođenju lovačke avijacije. Ove su granice zavisne od dometa pomenutih stanica; koordinacija sadejstva između pojedinih sredstava PAO spada isključivo u nadležnost komande sektora;

— sadejstvo između lovačke avijacije i PAA postiže se *planom sadejstva LA i PAA* i potčinjavanjem jedinica PAA u operativnom smislu komandi sektora;

— prema potrebi, a nezavisno od plana sadejstva, komanda sektora može ograničiti vatru PAA na pojedine zone ili visine, ili je sasvim obustaviti;

— sistem vazdušnog obaveštavanja i javljanja treba da se sastoji od radarskih i vizuelnih stanica;

— razmak između radarskih stanica treba da iznosi od 100 do 300 km, što zavisi od minimalne visine na kojoj se želi da avioni budu otkriveni;

— po naročito ugroženim sektorima treba rasporediti specijalne radare za male visine;

— radarske su stanice neposredno vezane za komandu sektora; kad pokrivaju zone dvaju sektora, vezane su za oba ta sektora;

— vizuelne su stanice na rastojanju od 15 do 20 km, vezane za nadležne *sabirne centre*; ovi skupljaju i koordiniraju primljene izveštaje i dostavljaju ih nadležnoj komandi sektora; sabirni centar služi i kao stanica za navođenje protiv niskoletućih aviona i, najzad,

— teritorija se smatra organizovanom u smislu PAO;

a) ako raspolaže mrežom obaveštajnih radarskih i vizuelnih stanica koja svim zainteresovanim komandama i ustanovama garantuje blagovremeno i što tačnije obaveštavanje o vazdušnoj situaciji i b) ako postoje mogućnosti koordiniranog sadejstva svih aktivnih sredstava PAO, izbegavajući pritom do krajnjih mogućnosti ugrožavanje vlastite avijacije.

Iz piščevoeg izlaganja o organizaciji PAA vidi se uglavnom sledeće:

— svaki borbeni raspored PAA ima svoju komandu (zone — objekta), koja je neposredno vezana za komandu sektora;

— između baterija i komande zona nema posrednika, te prema tome komande divizionu imaju svoje operativne funkcije samo ukoliko su jednovremeno i komande zona;

— kod vrlo prostranih borbenih rasporeda zone se dele na *podzone*, svaka sa svojim komandom koja je neposredno pod sektorom;

— načelno, pod jednom komandom zone ne treba da bude više od 36 baterija;

— kod srednje i teške PAA vatrena jedinica je baterija;

— komandir baterije vrši izbor cilja; on snosi odgovornost za raspoznavanje aviona, tj. odgovara za eventualno ugrožavanje sopstvenih aviona, bez obzira na dobijena naređenja i izveštaje od sektora;

— PAA mora raspolagati sopstvenom obaveštajnom radarskom mrežom da bi mogla koristiti podatke službe vazdušnog osmatranja i obaveštavanja; u vezi sa poslednjom tačkom pisac iznosi kako je ovo rešeno u Engleskoj, a zatim i u Americi.

U Engleskoj, na svaki bateriski radar tipa 3 *Mark 7*, koji ima ograničen domet i bez prethodnih tačnih podataka teško otkriva ciljeve, postoji po jedan radar za *taktičku kontrolu*. Upoređenjem podataka ovog radara sa podacima službe vazdušnog osmatranja i obaveštavanja komandir dobija tačnu sliku vazdušne situacije.

U Americi, gde bateriski radar tipa *SCR 584* ima veliki domet te je otkrivanje ciljeva zbog toga olakšano, svaki divizion ima svoj normalni obaveštajni radar koji radi za račun komande zone. Posle upoređenja sopstvenih i podataka dobivenih od sektora, komandant dostavlja one podatke o vazdušnoj situaciji koji su dovoljni za odlučivanje komandira neposredno baterijama.

Razlika ovih sistema je očigledna. Međutim, sada se i Amerikanci približuju engleskom sistemu i snabdevaju svoje baterije kombinacijom radara koji vrše obe funkcije, ne oduzimajući pritom divizionu obaveštajni radar. Englezi, pak, proučavaju mogućnost da jednim radarom za *taktičku kontrolu* u divizionu poslužuju više baterija, prenoseći neposredno podatke na bateriske radare.

Na kraju pisac podvlači važnost *radara za taktičku kontrolu*, jer on omogućuje krajnje iskorišćenje bateriskog dometa i olakšava prenošenje vatre sa jednog napadnog talasa na drugi.

U svom daljem izlaganju pisac prelazi na nisku PA odbranu tj. na visine ispod 2.000 m, na kojima avijacija do maksimuma koristi element iznenađenja, pošto na tim visinama radarska mreža ne može dejstvovati. Isto je tako otežano i dejstvo lovačke avijacije, jer je upotreba radara za navođenje dovedena u pitanje. Srednja i teška PAA na malim visinama takođe ne mogu da dejstvuju usled velikih uglovnih brzina ciljeva i ugrožavanja vlastitih trupa PA vatrom. Protiv ovakvih ciljeva može uspešno da dejstvuje jedino laka PAA. Njen uspeh zavisi prvenstveno od besprekornog funkcionisanja vizuelne službe osmatranja. Mali vremenski razmak koji postoji od momenta uočavanja aviona do njegovog stupanja u dejstvo, zahteva od osmatrača najčešće da, pored uočavanja, vrši i raspoznavanje aviona, pošto komandiri vatreh jedinica neće za to imati uvek vremena. Dok se, po mišljenju pisca, kod srednje i teške PAA može postaviti pitanje celishodnosti korišćenja bateriskih osmatrača, kod lake PAA ovo uopšte ne dolazi u obzir, pošto je kod nje postojanje sopstvene vizuelne mreže nepoophodno i svuda pravilom predviđeno.

Prelazeći na PA odbranu operativnih zona, pisac smatra da se usled različitih situacija koje se mogu pojaviti na frontu ovde ne mogu dati neka striktna uputstva. Načela za upotrebu sredstava PAO, koja važe za teritoriju, mogu se koristiti samo u pozadini fronta. Češće promene u situaciji, zasićenost trupa lakom PAA i automatskim PA naoružanjem, stalna pojava vlastite avijacije i oskudica u vezama, zahtevaju da se na frontu primenjuju posebna organizacija PA odbrane. Za ovu svrhu, po mišljenju pisca, najbolje bi odgovarala već postojeća organizacija

taktičke avijacije, koja inače već raspolaze lovcima-bombarderima i samim tim u neku ruku odgovara potrebama PAO fronta. Komanda taktičke avijacije mogla bi u tom slučaju da deluje analogno komandi sektora teritorije.

U daljem izlaganju autor nabraja elemente koji na frontu otežavaju blagovremeno obaveštavanje lake PAA o nastalim promenama u vazdušnoj situaciji i dolazi do zaključka da ove jedinice na frontu moraju raspolagati savršenijom vizuelnom mrežom osmatrača nego one teritorijalne.

U članku se dalje konstatuje da se problem PA odbrane operativnih zona kroz zvanična pravila i literaturu pojavljuje uvek odvojeno od problema teritorijalne PAO, verovatno zato što su Amerika i Engleska, koje po ovom pitanju imaju izvesno iskustvo, ratovale uvek daleko od svojih teritorija. Po mišljenju pisca, u organizaciji PAO fronta i teritorije ne mogu postojati bitne razlike, bez obzira na to da li je front na vlastitoj teritoriji, izvan nje, ili čak i odvojen. U odnosu na PAO teritorije, organizacija PAO operativne zone pojavljuje se kao sektor koji je potčinjen komandi za kombinovana dejstva (vazdušno-kopnena), a eventualno ranije postojeću organizaciju teritorijalne PAO apsorbuje organizacija taktičke avijacije.

U zaključku u pisac postavlja sledeća, uglavnom već poznata, načela za organizaciju PA odbrane:

— U momentu otvaranja neprijateljskoga PA odbrana treba da bude potpuno sposobna za dejstvo; od stepena njene gotovosti zavisiće i mogućnost izvođenja mobilizacije i koncentracije.

— Sposobnost PA odbrane da se suprotstavi iznenadnim napadima iz vazduha umnogome će doprineći formiranju jednog solidnog *unutrašnjeg fronta*, što je od velike važnosti u totalnom ratu kakav se predviđa za budućnost.

— Da bi sve to bilo moguće, organizacija PAO u osnovi treba da bude sprovedena već u mirno doba, a da se u slučaju opasnosti samo proširi, odnosno do maksimuma ojača, ako konflikt postane neizbežan.

Rešavanju svih pitanja PAO (personalnih, materijalnih, izvođenje radova itd.) treba pokloniti mnogo veću pažnju no što je to normalno kod drugih elemenata oružanih snaga.

U ovom je članku pisac dao prilično zaokrugljenu celinu organizacije PAO i njenih mogućnosti. On je pravilno postavio načela za njenu organizaciju i podvukao neophodnost njene monolitnosti i što veće nezavisnosti od ostalih organizacija, što smatramo svakako korisnim, pošto se samo na ovaj način može najbolje i najlakše koordinirati upotreba raznovrsnih sredstava PAO i do maksimuma iskoristiti njihove mogućnosti. Međutim, u svom daljem izlaganju pisac se nije upuštao dalje od komande sektora, za koju se može videti pod čijom se komandom ustvari nalazi. Izgleda kao da pisac u svojim mislima nije hteo da ide do logičnog završetka, te da predvidi postojanje jedne opšte komande PAO, koja bi u miru rukovala svim pripremama, a u ratu komandovala svim sredstvima PAO.

Sr. K.

Kapetan Militis:

KOMANDOSI

Komandosi su posebno obučene i opremljene jedinice koje se upućuju na neprijateljsku teritoriju u cilju izvršavanja specijalnih zadataka. Ti zadaci mogu biti veoma raznovrsni: od izviđanja i prikupljanja podataka o neprijatelju, prekidanja komunikacija u njegovoj pozadini, diverzija na industrijskim objektima itd., do prepada na neprijateljske štabove, artiljerijske položaje, manja uporišta i aerodrome. Oni mogu izvršavati postavljene zadatke samostalnim dejstvom ili u sadejstvu sa glavnim snagama. Komandosi su

se najpre pojavili početkom Drugog svetskog rata, i to u Britanskoj armiji, a bili su namenjeni za izvršavanje smelih pothvata na zapadnoj obali, usled čega su i bili naročito opremljeni i obučeni za amfibiske operacije. Kasnije su se pojavili i u drugim savezničkim armijama, a i Nemci su, takođe, formirali jedinice za specijalne zadatke. Formacija jedinica komandosa zavisila je od karaktera zadataka koje su imali da izvrše. Ona se kretala od odeljenja do odreda i brigade. Ljudstvo za te jedinice birano je na prin-

cipu dobrovoljnosti iz redova čitave armije.

*

U svom članku pod gornjim naslovom¹⁾ pisac daje kratak osvrt na upotrebu jedinica za specijalne zadatke kroz istoriju i komandosa u toku Drugog svetskog rata, dok je veći deo članka posvetio načinu izvođenja obuke komandosa u današnjoj Belgiskoj armiji. Pisac ovim člankom želi da podvuče korisnost formiranja jedinica komandosa i potrebu njihovog daljeg razvoja i usavršavanja, naglašavajući ujedno da komandosi ne pretenduju na to da poseduju neki nov, opšti recept pomoću koga bi prisilili na predaju neprijateljske snage, jer su elitne trupe oduvek postojale, ali, ističe pisac, komandosi su ponosni što pretstavljaju njihov deo.

Iznoseći istorijske primere o upotrebi jedinica za specijalne zadatke, pisac podvlači da su one stvarale neprijatelju velike teškoće što, između ostalog, potkrepljuje i rečima Napoleona koji u svom pismu vojvodi od Valmija, 1809 godine, kaže: »Sve ono što se može pojaviti sa strane komunikacijskih linija i iz pozadine opasnije je nego svi drugi pokreti neprijatelja«.

Govoreći o upotrebi komandosa u Drugom svetskom ratu, pisac navodi da su komandosi formirani početkom 1940 godine u Velikoj Britaniji pod nazivom »Nezavisni odredi« i da su kao takvi upotrebljeni prilikom izvršenja raznih zadataka u Norveškoj. Ne ulazeći u način izvršavanja zadataka od strane komandosa, on samo navodi njihovo učestvovanje u operacijama kod Sen-Nazera, Dijepa, na Madagaskaru itd., ističući naročito prepad koji su komandosi izvršili na Romelov glavni stan novembra 1941.

Na predlog Britanaca formiran je avgusta 1942 jedan saveznički odred komandosa u koji je, pored Holanđana, Norvežana, Poljaka i Jugoslovena ušlo i oko stotinu pripadnika Belgiske armije. Belgiski komandosi učestvuju 1943 godine u izvršavanju zadataka na Italijanskom ratištu, a februara 1944 prebačeni su na ostrvo Vis, odakle zajedno sa jugoslovenskim partizanima vrše napade na pojedina ostrva koja su držali Nemci. U maju 1944 prebačeni su u Veliku Britaniju, o-

dakle su upotrebljavani za zadatke na Zapadnom frontu.

U daljem izlaganju pisac govori o karakteru obuke komandosa i njenim ciljevima. On podvlači da izvođenjem raznih vežbi u savlađivanju prepreka, penjanjem uz stene, vežbama noću i pod lošim atmosferskim prilikama, treba kod komandosa razvijati smelost i sigurnost u sebe i time ih pripremiti za operacije na teškom terenu, za borbe u šumama i naseljenim mestima, za napade na mala utvrđenja itd., gde se u prvom redu traži dovitljivost i samostalno rasuđivanje svakog pojedinog borca. Upotrebu busole i čitanje karata, naglašava dalje pisac, komandos mora da izuči do tančina, kao i potpuno rukovanje svim vrstama oružja koja postoje u njegovoj jedinici. Pored individualne obuke, komandosi treba da izvode skupne vežbe sa jedinicama ostalih rodova vojske kako bi se navikli na što skladnije zajedničko dejstvo.

Disciplina kod komandosa mora biti veoma stroga. Poslušnost prema pojedinim činovima, naročito nižim, treba da bude potpuna, jer od toga često može da zavisi uspešno izvršenje nekog zadatka od strane pojedinih malih grupa.

Obuka u celini, ističe pisac, treba da vaspita pripadnike komandosa tako da svaki dobiveni zadatak shvate kao svoju ličnu stvar, a ne da se samo zadovolje time da manje-više poslušno izvršavaju primljena naređenja.

S obzirom na to da se od komandosa traži, pored velike fizičke izdržljivosti, inicijativnog duha, široke stručne spreme, i visok moral, to pisac smatra da takve ljude treba birati iz redova dobrovoljaca kako bi bili sposobni i spremni za izvršenje svakog zadatka, bez obzira na to da li ga treba izvršiti četom, vodom, odeljenjem ili grupom od nekoliko ljudi.

U nastavku svog članka pisac se zadržava na obuci komandosa u današnjoj Belgiskoj armiji koja traje nešto više od dve godine, a izvodi se na sledeći način:

Osnovna obuka traje četiri meseca i izvodi se u nastavnom centru u tvrđavi Namir. U toku prva dva meseca ona obuhvata normalnu obuku vojnika. Period od sledeća dva meseca ispunjen je posebnom obukom za formiranje komandosa koja se sastoji u izvođenju raznih gimnastičkih vežbi, savlađivanju prepreka itd., sa glavnim ciljem da se kod vojnika postigne što bolja fizička kondicija. Pored

¹⁾ Les Commandos, par le Capitaine Militis, *L'Armée-la Nation*, juli 1954.

toga, u toku čitava ta četiri meseca velika se pažnja posvećuje jačanju discipline.

Sledećih šest nedelja obuka se izvodi u zasebnom logoru komandosa koji se nalaze kod mesta Marš-le-Dam, na reci Mezi. Mesto logora, u čijoj se neposrednoj blizini nalaze šume, stene, reka Meza i jedno jezero, veoma je pogodno za izvođenje obuke komandosa. U ovom periodu, u cilju daljeg jačanja izdržljivosti, izvode se sledeće vežbe: brzi marševi (8 km za 50 minuta i 16 km za 100 minuta), kros do 60 km, trčanje preko prepreka, gimnastika i borbe bez oružja, marševi u trajanju od 24, 48 i 72 časa. Mada i u ovom periodu obuke ostaje kao bitno jačanje fizičke i moralne otpornosti pojedinaca, ta se obuka ipak dopunjava i izvesnim brojem čisto taktičkih vežbi. Pored toga, u tom periodu se budući komandosi obučavaju i u rukovanju svim vrstama oružja i nišanjenju.

Program nastave se izvodi danju i noću bez obzira na vremenske prilike, jer je i cilj te obuke da se komandosi naviknu na teške uslove pod kojima će jednom izvršavati svoje borbene zadatke. Ma kako da je velik zamor na kraju dana, od komandosa se zahteva da držanje na maršu, stanje oružja i opreme, red u šatoru itd., budu savršeni. Posle usiljenog marša svakog odeljenja, kaže pisac, smatra za pitanje prestiža da se vrati u svoj logor isto tako brzim i svežim korakom kao i pri odlasku.

Na završetku ovog nastavnog perioda vrši se konačno odabiranje za jedinice komandosa. Svi oni koji su pokazali fizičku ili moralnu neotpornost, pasivnost ili malodušnost ne primaju se u redove komandosa. Pisac ističe da se rezultati ovakve obuke ne ispoljavaju samo u pogledu fizičke kondicije već naročito u visokom stepenu moralnog formiranja. Za čoveka koji je znao da pobedi strah i umor, nervnu napetost dugih vežbi i koji se dobrovoljno podvrgao spartanskom načinu života, pisac kaže da je osposobljen za savlađivanje svih teškoća sa kojima se u toku svog života može sresti.

Pošto su konačno odabrani, komandosi se formiraju u čete i nastavljaju i dalje obuku u svojim logorima, izvodeći često vežbe i u zajednici sa drugim rodovima vojske (artiljerijom, inžinjerijom, oklopnim jedinicama, avijacijom), koje treba da im dadu gipkost i naviknu ih na zajednički rad. Ovaj period obuke traje deset meseci.

Specijalna obuka komandosa traje tri meseca. U tom periodu oni se vežbaju u izvršavanju posebnih zadataka čiji karakter, kako kaže pisac, ne dozvoljava da se razmatra u okviru ovog članka.

I, na kraju, komandosi sprovode jedan period obuke u koloniji (Belgiski Kongo) koji traje šest meseci. Od toga se jedan mesec ostavlja prilagođavanju klimi, dva meseca proveriti i prilagođavanju obuke afričkim uslovima i, najzad, tri meseca logorovanju i manevrima. Time komandosi završavaju svoju obuku.

Ne iznoseći organizaciju i formaciju jedinica komandosa, pisac samo navodi da je ona tako podešena da komandosi mogu izvršavati zadatke bilo kao bataljon (u celini) ili kao grupa (posebna) grupa, jer je i najmanji njihov sastav osposobljen za samostalan život i rad.

Na kraju članka pisac upoređuje komandose sa mikelitima za koje je jedan francuski general rekao: »Ovi planinski strelci predstavljaju lake trupe velikih mogućnosti. Oni ne nose ni šatore ni opremu, a služe se cipelama od kanapa koje sprečavaju da se klizaju i čine ih lakšim. Malo njihovih oficira ima konje. Naoružani su kratkim puškama kojima se izvanredno dobro služe. Pored toga, imaju male sablje a poneki i pištolje koje nose o pojasu. Nikada se ne boje da provedu noć u šumi i uvek se osećaju sigurni kada imaju drveće da ih zakloni. Prilikom kretanja u planini ne osećaju nikakve teškoće, skoču sa čudnom lakoćom sa jednog vrha stene na drugi, održavajući pritom ravnotežu kao divokoe«. Specijalne čizme komandosa, završava pisac, zamenile su cipele od kanapa, najmodernije oružje zamenilo je kratke puške mikelita, a komandosi su ljudi koji, takođe, ne poznaju nikakvu prepreku prilikom izvršenja postavljenog zadatka.

*

Pisac nije šire obradio pojedine pripreme i načina izvršenja nekog zadatka od strane komandosa u toku Drugog svetskog rata, kako bi se iz toga mogla izvući izvesna iskustva. Međutim, smatramo da materijal koji je pisac dao u ovom članku može korisno da posluži kao prilog proučavanju ovog pitanja, naročito što se tiče načina izvođenja obuke komandosa u jednoj savremenoj zapadnoevropskoj armiji.

V. K.

Potpukovnik Blonde: ISKUSTVA PO NEKIM PITANJIMA VEZA U TREĆOJ AMERIČKOJ ARMII

U izveštaju o operacijama Treće američke armije, sastavljenom neposredno posle završetka Drugog svetskog rata, izneti su i neki problemi po pitanju veza.

Iskustva o primeni i radu veza stečena u Patonovoj armiji poučna su zbog toga što je ova armija, usled okolnosti pod kojima je vodila operacije, a i zbog izrazite dinamičnosti samog njenog komandanta, najšire primenjivala manevar, stavljajući veze pred vrlo složene probleme koje je bilo dosta teško rešavati. Stoga će biti korisno ako se na osnovu pomenutog operativnog izveštaja iznesu izvesni podaci o radu pomenute armije. Pri ovome nećemo ulaziti u pitanja organizacije veza u raznim operacijama, već ćemo — u skraćenom obimu i na osnovu jednog članka u francuskom časopisu za veze¹⁾ — izneti one podatke iz kojih možemo izvući korisne pouke.

Operativno-taktički podaci. — Treća američka armija učestvovala je u operacijama na mostobranu u Normandiji počev od 1 avgusta 1944.

U avgustu se glavno komandno mesto (KM) armije premeštalo osam puta u skokovima od nekih 75 km, dok se njeno pozadinsko KM premeštalo svega četiri puta. KM potčinjenih triju armijskih korpusa premeštala su se svakog drugog ili trećeg dana. U toku septembra je tempo nadiranja bio usporen te se i glavno KM armije premeštalo svega tri puta. Od 11 oktobra do kraja decembra glavno KM, sjedinjeno sa pozadinskim KM, nalazilo se u Nansiju. 8 decembra je Treća armija ponovo preduzela ofanzivne operacije, a polovinom decembra zauzela je polazne položaje za napad prema Sarskoj oblasti.

Međutim, nemačka protivofanziva u Ardenima onemogućava izvršenje ovog plana. Treća armija dobija tada nov zadatak: zaustaviti proboj i odbaciti neprijatelja dejstvom na njegovo južno krilo. Od 21 decembra KO (taktičko KM²⁾ nalazilo se u Luksemburgu gde se od 28 decembra smestilo glavno KM u celini. KM

armije³⁾ ostaje u Luksemburgu do kraja marta. Za ovo vreme neprijatelj je malo pomalo potiskivan do Rajne, koju je Treća armija forsirala 22 marta. Razvoj situacije posle forsiranja Rajne ponova je omogućio vođenje manevarskog rata. Već 27 marta glavno KM armije premeštalo se u Oberštajn, a pozadinsko KM u Trev, a zatim se glavno KM uzastopno premešta u Frankfurt (1 aprila), Hersfeld (11 aprila), Erlangen (22 aprila) i Regensburg (2 maja), što pretstavlja skokove od nekih 150 km. Za to vreme se pozadinsko KM premeštalo u Frankfurt (6 aprila) i Erlangen (25 aprila). KM armijskih korpusa premeštala su se svakog ili svakog drugog dana.

Najinteresantnije karakteristike ovih operacija, sa gledišta veza, pretstavljaju veličina skokova KM armije prilikom brzog nastupanja i, nasuprot tome, stabilnost KM kada operacije ne zahvataju suviše široku zonu. Nastojanje da se KM armije ne premešta suviše često besumnije je motivisano složnošću organizma armije, a naročito njegovih veza. Isto tako je i nastojanje da se uvek, kad god je moguće, na istom mestu sjedine glavno i pozadinsko KM, nesumnjivo motivisano razlozima veza.

Jedinice veza Treće armije. — Treća armija je raspolagala jedinicama i sredstvima veza prema tada važećoj formaciji jedne američke armije, tj. 1 eksploatacionim bataljonom, 2 građevinska bataljona, 1 četom za radioprslušnu službu i 1 četom golubova za vezu. Od jedinica pozadinske službe veza (za materijal veza) raspolagalo se 1 magacinskom četom i 1 četom za opravke. Ukupno su jedinice veza imale 2.700 ljudi i 750 vozila.

Pored ovih organskih jedinica veze, armija je redovno raspolagala i izvesnim dopunskim sredstvima veza, i to: radio-relejnim linijama, odeljenjem za kontrolu

¹⁾ Adekvatan izraz za P.C. *tactique* bio bi KO. Napred smo već za P.C. *avant* uzeli izraz »glavno KM«, a za P.C. *arrière* »pozadinsko KM«.

¹⁾ Les Transmissions à l'échelon Armée, Enseignements tirés des opérations de la 3e Armée US, par le Lieut.-colonel des transmissions Blondé, *La Revue des Transmissions*, novembar-december 1953.

²⁾ P.C. (*poste de commandement*) je skraćénica za KM i kad je bez bliže oznake podrazumeva se KM u celini, tj. kad su na istom mestu sjedinjena glavno i pozadinsko KM.

sopstvenog radiosobraćaja i još 1 četom za opravke, a povremeno je bila ojačavana 1—2 građevinske čete i 1 četom za radioprislušnu službu.

Operativni izveštaj ističe da navedene jedinice, na osnovu stečenih iskustava, ne zadovoljavaju potrebe jedne armije. Istaknuto je takođe da se jedinice veza u armiji raščlanjavaju na veći broj manjih, međusobno nezavisnih jedinica, kojima je otežano komandovanje. Stoga bi bilo korisno da se predvidi i jedan organ komandovanja, tipa i sastava komande armiskog puka za vezu koji bi rasteretio načelnika veza izvesnog broja administrativnih poslova. Takođe je poželjno imati u rezervi 1—2 štaba bataljona za vezu koji bi po potrebi objedinili i usmerili dejstva izvesnog broja četa i vodova za vezu.

Uslovi upotrebe različitih sredstava veze

Žična sredstva. — U Trećoj armiji redovno su se uspostavljale žične veze između KM armije i armiskih korpusa. Utrošak kabla bio je ogroman: za devet meseci operacija postavljeno je 6.000 km običnog telefonskog kabla, 13.000 km četvorožilnog kabla i 3.500 km dvožičnih vodova gole žice. Četvorožilni kabl dao je u potpunosti zadovoljavajuće rezultate, dok je obični kabl ubrzo napušten usled nedovoljne čvrstine i malog dometa.

Često su korišćeni i vodovi gole žice. Opravljeno je oko 6.500 km vazdušnih vodova PTT a, pored toga, izgrađivane su i polustalne linije, naročito za opremu polazne baze pre neke važnije ofanzivne operacije. Takođe je korišćeno oko 55.000 km vodova podzemne kablovske telefonske mreže.

Radiorelejne linije. — Uporedo sa žičnim, Treća armija je redovno koristila i radiorelejne linije. Glavno KM armije bilo je uvek povezano radiorelejnou linijom sa KM svakog potčinjenog armiskog korpusa i pozadinskim KM armije (kad god je bilo odvojeno), kao i sa grupom armija i njenim odeljkom baze. Radiorelejne linije uvek su korišćene sa dodatnim telefonskim i telegrafskim VF (visokofrekventnim) uređajima koji su omogućavali da se jednovremeno dobiju dva telefonska i dva do četiri teleprinter kanala.

U izveštaju je napomenuto da za zaštitu relejnih stanica treba predvideti jednu zaštitnu četu.

Od januara 1945 radiorelejne linije počele su se redovno koristiti i za veze između KM korpusa i KM potčinjenih divizija.

Radio. — Radioveze komandovanja Treće armije vrlo su se malo menjale u toku cele kampanje. Redovno su postojale sledeće mreže:

a) *sa potčinjenim:* mreža komandovanja armije sastava: glavno KM armije i KM potčinjenih armiskih korpusa (4—5 radiostanica); artiljeriska radiomreža armije sastava: glavno KM armije i artiljerije korpusa i foto-centar armije (5—6 radiostanica); radiopravac sastava: glavno KM i pozadinsko KM armije (kad ovi organi komandovanja nisu bili objedinjeni); eventualno nekoliko radiomreža za specijalne potrebe (radiomreže inžinjerije, sa-nitetske službe itd.);

b) *sa pretpostavljenim:* dva do tri radiopravca sa grupom armija; pozadinska radiomreža sastava: odeljak baze, glavno KM armije i 1—2 stanice za regulisanje saobraćaja;

c) *sa susedima:* jedna radiomreža za vezu sa armijama koje su operisale južno od Treće armije (7 američka i 1 francuska armija); jedna radiomreža za vezu sa armijama koje su operisale severno od Treće armije (1 i 9 američka armija).

Operativni izveštaj ističe da mreže komandovanja sa 4—6 radiostanica ne zadovoljavaju i da je bolje sa svakim KM potčinjenog korpusa obrazovati radiopravac pored rezerve od 5—6 radiostanica. Na glavnom KM armije treba raspologati i sa dva kompleta radiostanica koji bi se naizmenično koristili pri premeštanju KM.

U korišćenju radioveza postojale su znatne teškoće usled toga što se raspomagalo vrlo malim brojem talasa koji su bili neometani. Iz ovog razloga nije bilo moguće svakodnevno vršiti izmenu talasa, usled čega je postala iluzorna i izmena pozivnih znakova.

Golubovi za vezu. — Golubovi za vezu pružili su takođe znatne koristi, naročito za vreme nemačke protivofanzive u Ardenima i u toku brzog nadiranja kroz Nemačku. U septembru je, naprimo, preneto golubovima za vezu oko 220 saopštenja.

Četa je imala ukupno 3.500 golubova. Svakom korpusu dodeljen je po jedan vod, dok se u vodu koji je preostao armiji pretežno izvodila dresura.

Pri brzom nadiranju je korišćenje golubova bilo otežano jer je posle svakog premeštanja golubarnika trebalo utrošiti do osam dana za uvežbavanje i dresuru golubova na novom zemljištu. Kada se prodiralo kroz Nemačku ova je teškoća znatno ublažena korišćenjem civilnih golubarnika, nadenih na licu mesta.

Gustina žičnih veza. — Operativni izveštaj daje interesantne podatke o gustini telefonskih i telegrafskih veza između armije i njenih glavnih korespondenata. Izneti su podaci za dve različite situacije: kraj marta — kada je armija izbila na Rajnu (tempo operacija još nije nametalo smanjenje gustine žičnih veza) i početak aprila (kada je armija već bila u punom zamahu operacija). Iz statističkih podataka za ove dve različite situacije moglo se zaključiti sledeće:

a) snopovi važnijih veza (žičnih i radio-relejnih) koji su se sticali u centru veza Treće armije imali su sledeće gustine (prvi broj odnosi se na situaciju u aprilu, a broj u zagradi na situaciju u martu): prema svakom potčinjenom armiskom korpusu 5 (8) telefonskih i 3 (4) teleprinterске veze; prema susednim armijama: 3 (5) telefonskih i 2 (2) teleprinterске veze; prema grupi armija ukupno: 10 (20) telefonskih i 2 (3) teleprinterске veze; prema odeljku baze koja je snabdevala armiju: 3 (6) telefonskih i 2 (3) teleprinterске veze.

b) Broj spoljnih veza koji se sticao u centar veze armije bio je, dakle, i pri brzom nadiranju dosta visok: 64 telefonska i 22 teleprinterска kanala bila su uvedena u centar veza u Frankfurtu. Centar veza u Luksemburgu raspolagao je sa 107 telefonskih i 27 teleprinterских kanala, i to posle dugog perioda stabilnosti KM. Veliki broj žičnih veza i u toku brzog napredovanja bio je moguć zato što su se uvek mogle postaviti radiorelejne linije, dok su VF uređaji omogućili ostvarenje velikog broja žičnih kanala, čak i u slučajevima kad se raspolagalo ograničenim brojem kablova.

c) Sistem veza armije pretežno je počivao na paralelnom korišćenju radiorelejnih linija i četvorožilnog kabla sa primenom VF uređaja. U vrlo pokretnim situacijama izvesne veze mogle su se osigurati samo pomoću radiorelejnih linija.

Operativni izveštaj dalje ističe još jednu važnu činjenicu. Naime, u toku brzog nadiranja kroz Nemačku (kada se KM armije premeštalo, prosečno, svakih deset

dana) ispostavilo se da je neophodno da načelnik veza bude najmanje četiri dana unapred obavešten o potrebi premeštanja KM. Ovaj se rok pokazao kao minimalan da bi se u željeno vreme moglo organizovati novo KM sa potrebnim lokalnim i spoljnim vezama.

Saobraćaj na sredstvima veze

Telefonski saobraćaj. — U operativnom izveštaju ima vrlo malo podataka o telefonskom saobraćaju. Prosečno je sa KM armije obavljano 14.000 telefonskih razgovora dnevno.

Primopredaja saopštenja (telegrama, izveštaja, naredjenja itd.). — Iz iznetih statističkih podataka proizlaze sledeći zaključci:

a) Treća armija se sve više služila slanjem telegrama. Detaljna statistika pokazuje da je poslednjih meseci kampanje broj telegrama bio dva puta veći od onog koji je registrovan prvih meseci.

b) Pri kraju kampanje je preko centra veze glavnog KM armije prolazilo dnevno prosečno 1.100 do 1.200 telegrama. Srednja dužina jednog telegrama iznosila je 150—200 reči. Oko polovine tih telegrama bilo je ulazno, a polovina izlazni.

c) Predaja saopštenja vršena je preko sredstava veze pod sledećim uslovima: manje od 5% radiosredstvima; oko 45% teleprinterom, i oko 50% kuririma.

Ovi statistički podaci pokazuju kako u okviru armije radio ima vrlo mali udeo u prenošenju saopštenja (bar u kvantitativnom pogledu) i da teleprinter i kuriri nose glavni teret. Operativni izveštaj ističe da su armiji uvek nedostajali kuriri motociklisti i automobilisti i da bi bilo poželjno da se u organskom sastavu armije nalazi jedna cela kurirska četa. Podvučena je naročito korisnost aviona za vezu za potrebe kurirske službe. Predlaže se da se centru veza armije dodeli odeljenje aviona za vezu, čiju upotrebu treba da reguliše vazduhoplovni oficir.

Prisluškivanje neprijateljskog radiosaoobraćaja. — U pogledu prisluškivanja neprijateljskih radioemisija u operativnom izveštaju nisu dati nikakvi podaci pošto se postignuti rezultati drže u tajnosti. Armija je stalno raspolagala jednom prislušnom četom, a od aprila još jednom. Druga je četa dodeljena verovatno iz razloga što je u to vreme Treća armija brzo nadirala istočno od

Rajne te je postojala bojazan od protivudara na njen severni bok koji je bio potpuno otvoren. Zadatak pridate prislušne čete sastojao se u tome da doprinese osiguranju bezbednosti armije na taj način što je vršila prisluškivanje radiosaoobraćaja u onim zonama u kojima bi se moglo izvršiti znatnije prikupljanje neprijateljskih snaga. Svaki armijski korpus raspolaže je takođe sa jednom prislušnom četom.

Kontrola sopstvenog saobraćaja. — U okviru veza Treće armije postojao je organizam, specijalizovan za vršenje kontrole sopstvenog saobraćaja u cilju osiguranja striktnog poštovanja propisa o tajnosti pri korišćenju veza, kao i obaveštavanja o razvoju situacije kod potčinjenih (što se postiže slušanjem i praćenjem rada njihovih radiomreža). U cilju kontrole (prisluškivanja) *žičnih* veza na armiskoj telefonskoj centrali instaliran je tzv. prislušni sto. O prekršajima je izveštavano neposredno obaveštajno odeljenje armije i načelnik štaba.

Radio-prisluškivanje u cilju kontrole saobraćaja vršeno je slušanjem izvesnog broja radiomreža. Opažanja su saopštavana odeljenju veza armije i odgovarajućoj jedinici čija se mreža slušala. Mreže u kojima su konstatovane neispravnosti kontrolisane su redovno iznova.

U toku decembra kontrolisan je, naprimera, 3.881 radiotelefonski razgovor i 72 predaje telegrama. Dato je ukupno 3.360 primedaba koje su se odnosile na nepoštovanje mera sigurnosti. Iako upoređenjem datih cifara izgleda da je svaka veza bila defektna, to, ipak, nije bio slučaj jer se često na jednu te istu vezu davalo više primedaba.

Rad službe snabdevanja sredstvima veze

Treća armija je raspolagala samo jednom magacinskom četom za materijal veze (skladište). Na osnovu stečenih iskustava bilo je obrazovano i pokretno skladište (na točkovima), natovareno materijalom tekuće potrošnje: kablom i naročito baterijama.

Operativni izveštaj ističe da je potrebno povećati efektiv magacinske čete, ojačati je transportnim sredstvima i obezbediti izbor ljudstva za nju (odgovarajuće kondicije za obavljanje teških radova). Aktivnost magacinske čete može se oceniti po tome što je ona primala mesečno

u proseku 200 do 250 tona materijala po jednoj diviziji u okviru armije.

Operativni izveštaj ističe naročitu potrebu prikupljanja kabla (koji je postao nepotreban). U situacijama koje se brzo menjaju gotovo je nemoguće poveriti skupljanje kabla građevinskim jedinicama koje su stalno zauzete novim izgradnjama. Stoga to treba da vrše zasebne jedinice, odnosno čitav jedan bataljon (dve čete za skupljanje kabla a jedna četa za njegovo ponovno osposobljavanje). Za opravku materijala raspolagalo se jednom četom za opravke. Iznosi se mišljenje da su potrebne dve ovakve čete sa radionicama na kamionima.

Potrebe u jedinicama veza za armiju. — Na osnovu izloženih iskustava Treće američke armije, koja su napred izneta, armija bi trebala da ima na raspoloženju sledeće organe i jedinice veza: odeljenje veza armije, 1 štab puka za vezu, 1—2 štaba bataljona za vezu u rezervi, 3 građevinska bataljona, 1 bataljon za skupljanje kabla, 2 eksploataciona bataljona (u kojima ukupno 1 četvu kurira), 1 zaštitnu četvu, 1 četvu za prisluškivanje neprijateljskog rada, 1 četvu za kontrolu sopstvenog saobraćaja, 1 četvu golubova, 1 ojačanu magacinsku četvu, 2 čete za opravke i 1 transportnu četvu. Ukupna jačina iznosila bi 21 četvu sa 4.500—5.000 ljudi, a to znači dvaput više nego što je bilo predviđeno za ove jedinice u 1944.

Zaključak. — Iznećemo izvesne brojne podatke da bi se što bolje ocenila važnost veza u okviru armije. Treća američka armija postavljala je mesečno oko 4.500 km kabla, prvenstveno četvorožilnog. Radio-relejne linije dostigle su ukupnu dužinu od oko 850 km. Radiocentar na glavnom KM raspolagao je sa 12 primopredajnih radiostanica (ne računajući ovde radiostanice vazduhoplovne podrške). U centar veze KM armije sticalo se oko 100 telefonskih i 30 teleprinterskih veza (samo za spoljne veze).

Telefonska centrala na KM armije uspostavljala je dnevno oko 14.000 telefonskih veza. Bilo je prosečno 1.100—1.200 telegrama dnevno, od kojih je 500—600 otpravljano električnim sredstvima. Mesečna potrošnja materijala veze iznosila je 3.000 tona, a jedinice za opravku vršile su dnevno opravke oko 150 aparata.

FRANC MERING

OGLEDI IZ ISTORIJE RATNE VEŠTINE

Marks i Engels su u svoje vreme preporučivali obradu istorije sa istorisko-marksističkog stanovišta. Engels je o tom zadatku pisao:

Celokupnu istoriju treba izučavati iznova; treba podrobno istraživati uslove postojanja raznih društvenih formacija, pre nego što se iz njih pokušaju izvesti odgovarajuća politička, privatno-pravna, estetska, filozofska, verska i druga shvatanja koja im odgovaraju. U tom pravcu je dosad vrlo malo urađeno, jer se samo malo njih dalo na taj posao. U tom pogledu potrebna nam je velika pomoć; oblast je beskrajno velika i ko želi da radi ozbiljno taj može mnogo da učini.

Jedan od aktivnih sledbenika Marksa i Engelsa u ovakvom proučavanju istorije bio je Franc Mering. U zbirku njegovih OGLEDA IZ ISTORIJE RATNE VEŠTINE ušli su odabrani članci koji rasvetljavaju sa marksističke tačke gledišta pojedine ratne događaje, obuhvatajući Maraton, Termopile, Peloponeski rat, Hanibala, Cezara, a zatim Srednji vek, Sedmogodišnji rat i nešto detaljnije ratove epohe Francuske revolucije. Pored toga, ušli su u ovo delo i članci koji tretiraju pitanja milicije i stalne vojske, suštine rata, kao i druge istoriske probleme.

Na kraju knjige data su kratka objašnjenja istoriskih događaja, ličnosti i geografskih naziva sa skicom stare Grčke.

U SERIJI SAVREMENIKA IZDALA JE SVOJU XI KNJIGU:

HIRŠFELDER

ATOMSKA BOMBA

I

LIČNA ZAŠTITA

Ova knjiga pretstavlja najpotpunije delo koje je dosada objavljeno o stvarnom fizičkom i biološkom dejstvu atomskog oružja, kao i o ličnoj zaštiti od njega. Delo je napisala grupa naučnika iz Instituta za atomsku energiju u SAD. Iako je u prvom redu namenjeno stručnjacima (inženjerima i lekarima), ono će korisno poslužiti i svim ostalim rukovodiocima u Armiji, naročito po pitanju šireg upoznavanja sa ovom najnovijom vrstom oružja i zaštitom od njega.

Knjiga je u poluplatnu i ima 506 strana ◆ Cena 500 dinara